

Systematisk inhabilitet i Stortinget

Ap
1/3-97

KÅRE
WILLOCH

I de fleste saker vil det være meningsløst å kreve at stortingsrepresentanter skal opptre upartisk, skriver fylkesmann Kåre Willoch. Han mener likevel at det er naturlig å følge noen uskrevne regler om inhabilitet også på Stortinget. I forbindelse med Lundkommisjonens rapport har enkelte brutt disse reglene.

Stortinget har gjort meget for å sikre borgerne en upartisk behandling når de søker en avgjørelse hos en dommer eller en annen offentlig tjenestemann. En myndighetsperson blir fritatt for å ha noe med saken å gjøre hvis han selv kan ha fordel av et bestemt utfall av den. Grunnen til fritaket behøver ikke engang være at myndighetspersonen – eller noen som står ham nær – vil ha en materiell eller påviselig personlig interesse av hvilken løsning som blir valgt: En person bør ikke treffe en avgjørelse på myndighetenes vegne hvis hun eller han har en særlig grunn til å føle spesiell sympati for en part i saken. Det er dette man legger i kravet om at myndighetspersonen ikke må være «ugild» eller «inhabil». De vik-

” Men de juridiske begreper ugildhet og inhabilitet lar seg ikke bruke på samme måte overfor lovgiverne selv – i Stortinget ”

tigste reglene mot inhabilitet i offentlig tjeneste finnes i domstolloven fra 1915 og forvaltningsloven fra 1967. Strengheten kan belyses ved sistnevntes bestemmelse om at «en offentlig tjenestemann er ugild til å tilrettelegge grunnlaget for en avgjørelse eller treffe avgjørelse i en forvaltningssak . . . når andre særegne forhold foreligger som er egnet til å svekke tilliten til hans upartiskhet». Daværende statsminister Per Borten og justisminister Elisabeth Schweigaard Selmer fortjener heder for sitt engasjement for sikring av upartiskhet i forvaltningen.

Men de juridiske begreper ugildhet og inhabilitet lar seg ikke bruke på samme måte overfor lovgiverne selv – i Stortinget. I de fleste sakene der ville det være meningsløst å kreve at representantene skulle opptre upar-

tisk: De er jo valgt for å kjempe for prinsipper og programmer, og i noen tilfelle endog for bestemte materielle interesser. Når de gjør jobben sin i samsvar med sitt program, vil det ofte ikke være til å unngå at de må stemme for forslag som de selv er sterkt forutinntatt for, endog selv om de selv eller personer som står dem nær kan høste direkte fordel av deres stemmegivning. Forsøk på å lage skrevne regler om at en stortingsrepresentant bør unngå å delta i arbeidet med bestemte saker som han har personlig interesse av, vil lett komme i strid med representantenes plikt til å representere velgerne i alle saker. Dessuten kan skrevne regler alene ikke hindre at en representant påvirker utfallet av en sak. Selv om han gjør så godt han kan for ikke å medvirke, kan saken bli påvirket av at medrepresentantene kjenner til hvorledes utfallet vil virke for ham. Meget taler for at det tross alt vil være best

” De medlemmer av Stortingets kontroll- og konstitusjonskomité som konkluderte offentlig med at kommisjonens anklager er riktige, før de hadde fått de anklagedes forklaringer i høringer, har dermed brutt elementære krav til troverdig saksbehandling ”

at Stortinget også i fremtiden fastholder at *juridiske* regler om ugildhet eller inhabilitet ikke gjelder der.

Men det ville være alvorlig hvis dette fravær av *juridiske* regler mot partiskhet i Stortinget skulle føre til at man overser at Stortinget også behandler saker der de *moralske* kravene til objektivitet og upartiskhet bør være av samme art som i en domstol eller i forvaltningen. Til tross for at *juridisk* inhabilitet ikke forekommer i Stortinget, kan det i særlig tilfelle være dekkende å snakke om en *reell* inhabilitet hos en representant, på grunn av forhold som «er egnet til å svekke tilliten til hans upartiskhet» når han tross alt bør være upartisk. Det vil særlig gjelde når han skal behandle enkeltmenneskers eller mindre grupperes interesser eller ære.

Noen uskrevne regler mot reell inhabilitet burde det være like selvfølgelig å respektere i Stortinget som andre steder. For eksempel: Når representanter blir pålagt å vurdere moralske eller juridiske anklager som rammer enkeltpersoner, vil de aktomme blant dem ikke ta standpunkt til anklagene før de har hørt de anklagedes forklaringer.

Behandlingen av Lundkommisjo-

LUNDKOMMISSJONEN: Bare de komitémedlemmer som har avstått fra å felle noen «dom» for partene var hørt og saken var belyst, vil kunne oppfattes som troverdige bidragsyttere til den endelige vurdering av sakene. Foto: KATRINE NORDLI

nens påstander om lovbrudd fra politiets side er illustrerende. De medlemmer av Stortingets kontroll- og konstitusjonskomité som konkluderte offentlig med at kommisjonens anklager er riktige, før de hadde fått de anklagedes forklaringer i høringer, har dermed brutt elementære krav til troverdig saksbehandling. I andre forsamlinger med lignende oppdrag ville de som måtte opptre slik, blitt regnet som inhabile, og fritatt for videre befattning med saken. Men i Stortinget finnes det ikke formelle sanksjonsmuligheter mot slik utilbørlig partiskhet overfor anklagede. Man kan ikke gjøre annet enn å huske – når komitéens innstilling kommer – at noen tok standpunkt før saken var tilfredsstillende belyst, og derfor har fratatt sitt eget votum moralsk vekt. Bare de komitémedlemmer som har avstått fra å felle noen «dom» for partene var hørt og saken var belyst, vil kunne oppfattes som troverdige bidragsyttere til den endelige vurdering av sakene.

At enkelte representanter ikke makter å vise objektivitet under arbeidet med en sak der en slik holdning burde være utgangspunktet, er det ikke så meget å gjøre med. Verre blir det når Stortinget lager systemer som nødvendigvis må åpne for partiskhet til belastning for borgere utenfor «huset», og bringe representanter opp i slike dilemmaer som i andre forsamlinger medfører formell inhabilitet. Men nettopp en slik situasjon har man skapt ved valgsystemet

for Stortingets kontrollutvalg for de hemmelige tjenester.

I motsetning til Stortingets kontrollkomité, har Stortingets kontrollutvalg ingen stortingsrepresentanter i sin midte. Men også kontrollutvalget består av partipolitikere. Disse politikere i Kontrollutvalget har overfor Stortinget rettet alvorlige anklager om regelbrudd mot identifiserbare embedsmenn i den såkalte «Furre-saken». Andre hevder at de kritiserte handlinger var fullt lovlige. Det er ganske viktig hvem som får rett. Man kan jo bare tenke seg hva som kan skje hvis Stortinget slutter seg til Kontrollutvalgets påstand om at bestemte embedsmenn med juridiske oppgaver har brutt regelverket. På den annen side: Det blir heller ingen liten sak hvis Stortinget kommer til at dets eget utvalgs alvorlige anklager mot embedsmenn er uriktige.

Saken er sendt til Stortingets kontrollkomité, som forventes å avgi en innstilling som avklarer om kontrollutvalgets juridiske anklager er riktige. Men etter vår konstitusjon tilkommer det ikke Stortinget å felle dommer: Det er domstolenes sak. Og hvorledes blir det med komitéens habilitet dersom den likevel prøver å dømme? Formelt er den i orden, men hva med realitetene? I stortingskomitéen sitter bare partifellere av dem som har formet anklagene i kontrollutvalget. Kan de anklagede embedsmenn regne med en rettfærdig behandling fra de partivalgte anklageres partifellers side? Eller vil medlem-

mene av stortingskomitéen ha så meget større sympati for politikerne i kontrollutvalget enn for de anklagede embedsmenn at de etter normale regler hadde måttet fratre som inhabile? Til overmål har også i denne sak enkelte medlemmer av stortingskomitéen – før de anklagede har fått forsvare seg – tatt et forhåndsstandpunkt som i enhver annen forsamling ville ha medført fritak for videre arbeid med saken.

Man får håpe at tilstrekkelig mange medlemmer av Stortingets kontroll- og konstitusjonskomité hindrer at Stortinget selv opptre som en slags domstol over navngitte personer i en juridisk omstridt sak. Men i alle fall bør vel den erfaring man har høstet, føre til en evaluering av systemet med partipolitisk forholdstallsvalg til kontrollorganet for de hemmelige tjenester. Man har fått en ordning som innebærer systematisert reell inhabilitet, ved at alle anklager fra det politiske kontrollorganet vil komme til behandling av anklagernes partifellere i Stortinget. Saken kompliseres ved at Stortinget har valgt et kontrollorgan uten egen juridisk innsikt, som sender sin rapport utenom alle juridiske fagorganer til de folkevalgte, hvorav de fleste heller ikke har juridisk kompetanse. Det kan være verdt å overveie om dette gir den beste garanti for fullgod juridisk kontroll av overvåkingspolitiets virksomhet, og samtidig slikt hemmelighold som man ikke kan unnvære dersom tjenestene skal kunne gjenreise tilstrekkelig effektivitet.